

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА ТА ФРАЗЕОЛОГІЯ В КНИЖЦІ
ЛЮБОВІ КИЯНОВСЬКОЇ «САД ПІСЕНЬ ІВАНА КАРАБИЦЯ»**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська
мова і література»

Іваницької Альони Анатоліївни

Науковий керівник:
Трифонов Роман Анатолійович,
доцент кафедри української мови,
кандидат філологічних наук

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК МОВНА КАТЕГОРІЯ	6
1.1. Поняття експресивності	7
1.2. Емоційна лексика.....	9
1.3. Оцінна лексика.....	11
1.4. Інтенсивний і параметричний компоненти	12
1.5. Фразеологізми	15
1.6. Образна лексика.....	16
1.7. Біографічна проза в контексті літератури нон-фікшн	20
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В КНИЖЦІ ЛЮБОВІ КИЯНОВСЬКОЇ	24
2.1. Аналіз емоційної лексики.....	24
2.2. Дослідження оцінної лексики	26
2.3. Інтенсивно-параметричні компоненти у тексті	31
2.4. Вживання фразеологізмів.....	33
2.5. Метафори	35
2.6. Епітети.....	38
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42

ВСТУП

Біографічна проза є актуальним і перспективним жанром літератури [Овдійчук]. Нині біографічна проза може не просто стати описом життя людини, але й містити дослідження її ідей, характеру, психології, творчості. У сучасному світі біографічна проза дуже популярна серед читачів і дає можливість краще зрозуміти людей, які зробили свій внесок у розвиток світу, відтворити їхні історії з художньої точки зору. Біографічна проза виконує різні функції: інформаційну, естетичну, комунікативну та виховну [Кулик]. Сучасні письменники ставлять перед собою завдання не тільки розповісти про життя та досягнення відомих персоналій, але й проаналізувати їхні мотивації, дії, внутрішні конфлікти, що дозволяє глибше зрозуміти їхній світ. Одним із чинників, які сприяють розвитку біографічної прози, є доступність інформації. Завдяки інтернету та легкому доступу до архівів автори можуть зібрати більше даних про життя відомих людей та зробити точні, детальні та правдиві дописи. Крім того, змінилися й самі підходи до біографічного жанру. Сучасні автори більше уваги приділяють не стільки опису фактів, скільки їх інтерпретації і власному баченню історичних подій та осіб. Це дозволяє створювати складніші, глибші та цікавіші твори. Загалом, можна сказати, що біографічна проза в сучасному світі переживає ренесанс як складна, цікава та правдива форма літератури.

Актуальність дослідження полягає в тому, що біографічна проза стає все більш популярним жанром, оскільки людей цікавить реальне життя відомих осіб та їхні долі. Експресивна лексика та фразеологія в цьому контексті відіграють ключову роль у передачі емоційного та психологічного стану героїв, їхнього характеру та внутрішніх конфліктів. Дослідження цих мовних засобів дозволить краще зрозуміти способи вираження авторської інтенції, а також сприятиме розкриттю мовних та художніх особливостей біографічної прози. Крім того, в контексті сучасного літературного дискурсу дослідження експресивної лексики та фразеології у біографічній прозі може відкрити нові шляхи для аналізу ролі

мови у конструюванні історій про реальних людей та їхні життєві шляхи, адже біографічна проза не просто описує події, що відбулися, але й конструює певну історію про життя героя. Експресивні мовні засоби стають важливим інструментом для автора, що дозволяє йому задати певний тон розповіді, підкреслити важливі моменти, висловити власне ставлення до героя та його долі. Таким чином, це дослідження відкриває нові можливості для розуміння та аналізу біографічної літератури, сприяючи розвитку сучасного дискурсу та поглибленню нашого знання про мовні та художні аспекти цього жанру.

Мета нашого дослідження – вивчення ролі експресивної лексики та фразеології у біографічній прозі Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця».

Для досягнення мети ми поставили такі **завдання**:

1. Проаналізувати мовознавчі праці, вивчити різновиди експресивної лексики та класифікації фразеологізмів.
2. Виявити експресивні лексеми та фразеологізми в книжці Любові Кияновської.
3. Розділити мовні одиниці на типологічні різновиди.
4. Проаналізувати функції експресивної лексики й фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є мова біографічної прози Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця».

Предметом дослідження є лексичні та фразеологічні засоби експресивності в біографічній прозі.

Уживано такі **методи дослідження**: контекстний, описовий, зіставний.

Наукова новизна роботи представлена у тому, що вперше здійснено всебічне дослідження мовних засобів експресивності та фразеологізмів у книжці Любові Кияновської; вперше проведено аналіз, визначення та опис широкого спектру експресивних лексем та фразеологізмів, що застосовує Любов Кияновська у біографічній книжці «Сад пісень Івана Карабиця».

Практичне значення: отримані результати можна застосовувати на заняттях із сучасної української мови, а саме під час вивчення лексикології в закладах освіти.

Обсяг і структура: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЯК МОВНА КАТЕГОРІЯ

Емоційність, експресивність та оцінність у будові значення слова та співвідношення цих засобів є одним із найбільш розбіжних питань у лінгвістичному аналізі. Безпосередньо проблема пов'язана з конотацією, а саме через визначення природи відношення асоціації до семантичної будови слова чи фразеологічного вислову. Проблеми емоційності, експресивності та оцінності розглядають багато вчених. Вважають, що емоційність – вужче поняття, ніж експресивність. Можна сказати, що ці два терміни не взаємозамінні, а поєднані через співвіднесеність [Цинтар: 107]. Тож можна переходити до власне експресивності.

Українська лінгвостилістика досягла вагомих успіхів і має свою історію. Започаткована вона була працями О. Потебні, який вніс вагомий внесок у вивчення стилістики. Проте як окрема галузь мовознавства лінгвостилістика сформувалася й утвердилася лише у 20-30-і роки ХХ століття завдяки працям таких вчених, як Л. Булаховський, В. Ващенко, С. Дорошенко та інші. [Чабаненко: 5]

Теорія експресивності, яка є однією з ключових галузей української лінгвостилістики, почала розроблятися минулого століття з робіт Ш. Баллі, який вважав, що експресивний фактор є необхідною складовою будь-якого висловлювання. Подальший розвиток цієї теорії відбувся завдяки внеску таких вчених, як В. Чабаненко, Н. Бойко, Т. Хомич, Н. Кондратенко та інші. Вони активно досліджували й розробляли теоретичні концепції та методологію експресивного синтаксису, що сприяло дальшому розвитку української лінгвостилістики [Вавринюк: 222-223].

В. Чабаненко у своїй монографії зазначав, що експресія формується образністю, емоційністю та характерністю мовлення, вона пов'язана не тільки з образністю та емоційністю, а ще з додатковими планами, наприклад,

естетичними, нормативними, семантичними тощо. Поняття «експресія» інколи ототожнюють з експресивністю, але в сучасних засадах це не одне й те саме. Якщо поняття «експресія» – це інтенсифікація виразності, то експресивність – це безпосередньо вже інтенсифікована виразність. Слід зазначити, що експресія буває тільки на мовленнєвому рівні, а експресивність виражається як на мовленнєвому, так і на мовному рівнях [Чабаненко: 6-8].

1.1. Поняття експресивності

Експресивність – це багатогранне поняття в мовознавстві, яке описує здатність мови та мовлення передавати емоції, почуття, оцінки та ставлення мовця до предмета мовлення. Іншими словами, експресивність робить мову живою, емоційною, образною, даючи можливість мовцю не лише повідомляти інформацію, але й впливати на емоції та думки адресата.

Поняття експресивності в стилістиці мови та мовлення відіграє важливу роль, іноді вчені послуговуються термінами «експресивний» та «стилістичний», вважаючи їх практично тотожними. Експресивність часто асоціюють з емоційністю, хоча це різні концепти.

Явище експресії частково проявляється у структурі мови, але головним чином – у мовленнєвій сфері. Погляди лінгвістів щодо взаємозв'язку між експресивністю та емоційністю різняться. Одні вважають, що експресивність і емоційність є тотожними поняттями, інші характеризують експресивність як ширше поняття, до складу якого входить емоційність як складова. Є також ті, хто повністю виключає емоційний аспект із концепції експресивності.

У ході докладної лінгвістичної оцінки необхідно враховувати характер та особливості вияву інтенсифікованої виразності, адже виокремлюється інгерентна та адгерентна експресивність. Інгерентна експресивність – це інтенсифікована виразність, що є постійною та перманентною властивістю за будь-яких умов. Адгерентна експресивність – це інтенсифікована виразність, яка виявляється в певній мовній ситуації та лінгвістичному контексті. Збільшення

виразності мовної частини може відбуватися за участю одного з засобів – це проста експресивність, наприклад, суфікса (їстоньки), флексії (білії), наголосу (широ́ко) тощо. В іншому випадку, коли використовується декілька засобів водночас – це комбінована експресивність, наприклад, височенькії (пестливо-зменш. суфікс + флексія) [Чабаненко: 8, 10].

Експресивними бувають інтонація, жест, міміка, графіка, слово, фразеологізм, низка образних засобів мовлення [Сліпецька: 153]. Експресивність у мові можна побачити у використанні метафор, порівнянь, персоніфікації, гіперболи та інших типів образної мови, які дозволяють ораторам або письменникам створювати яскраві образи у свідомості слухачів або читачів. Такі типи образної мови дозволяють людям виражати свої думки та почуття більш творчо та ефектно. Наприклад, замість того, щоб сказати «*Я щасливий*», людина може використати метафору і сказати «*Я на сьомому небі*». Це передає відчуття особливого піднесення. Загалом експресивність мови дає змогу людям ефективніше спілкуватися, передавати свої думки та почуття.

Дослідження експресивності показало, що вона виявляється на фонетичному, словотвірному, лексичному, семантичному рівнях.

Фонетичні особливості – це спеціально створені звукові елементи, такі як емфатичний наголос, алітерації, асонанси. Вони мають велике значення для підсилення емоційної виразності та стилістичного ефекту. Наприклад, у Л. Костенко: «*Біднесенький мій ліс!/ Він зовсім задубів.../ Вже листопад підкрався з-за дубів*».

Зазначаючи про словотвірні експресивні засоби мови, варто відзначити їхню різноманітність та виражальні можливості. Вони проявляються як у властивостях самого словотворення, таких як різноманітність утворення складних слів та використання афіксів з певною оцінкою (позитивною або негативною семантикою), так і у вмілому виборі та застосуванні їх з індивідуально-авторською майстерністю.

Найбільш результативним у створенні виразності є лексичний рівень. Він передає індивідуальні особливості стилю, унікальність художнього підходу та

філософські міркування письменника. Особливу увагу слід звернути на стилістично забарвлену лексику й терміни, обмежені у використанні, які допомагають створювати виразність у текстах [Тригуб: 198-200].

Поняття стилістично забарвленої лексики охоплює не лише функціонально-стильову варіативність слів, але й емоційно-експресивні компоненти. Експресивне забарвлення з'являється у разі, коли слово має виражену маркованість або особливе значення в контексті, що відрізняється від загальноновживаного. Функціональне забарвлення, зі свого боку, приводить до підвищеної експресивності слова.

Зазвичай під обмеженою лексикою розуміють слова та вислови, характерні для певної сфери або групи людей, такі як діалектизми, професіоналізми та жаргонізми. Ці слова не занесені до стандартного словника літературної мови і, отже, можуть бути незрозумілими для багатьох людей. Ця лексика, через свою виразність, часто привертає увагу читача і виокремлюється на фоні загальної нейтральності, що робить її експресивною.

У сучасній лінгвістиці використання експресивної лексики має значний вплив, оскільки вона допомагає передати почуття, думки та ставлення до різних аспектів реальності. Дослідження цієї лексики буде продовжуватися у майбутньому, оскільки виникають нові слова, щоб відобразити зміни у суспільстві [Тригуб: 198-200].

1.2. Емоційна лексика

Емоційна лексика – це слова, що мають у власному значенні складник емоції, передають почуття, сприйняття реальності через позитивне чи негативне. Безпосередньо виразником людських емоцій виступають вигуківі слова (*Ох!*, *Ой!*, *Тю!* тощо). Емоційна лексика передається через почуття, а саме а) характер, переживання, стани людини (*любов, ненависть, радість, смуток*); б) риси людей (*красуня, зайчик*); в) характеристика середовища (*садиба, хатина, хлів*); г) людські дії, наприклад, говоріння (*ляпати, белькотати*). Емоційне забарвлення

слів твориться за допомогою пестливих, згрубілих або здрібнених суфіксів, наприклад, *-к-* (татко), *-ок-* (пеньок), *-очок-* (пеньочок), *-есеньк-* (малесенький), *-ищ(е)* (бабище), *-езн(ий)* (величезний) тощо [Енциклопедія: 171].

Саме розмовний стиль є органічною сферою емоційної лексики, адже в цьому стилі демонструється сприймання людиною реальності. Звичайно, публіцистичний матеріал не передбачається без емоційної лексики, оскільки його завдання полягає в тому, щоб зацікавити читача, передати йому важливу інформацію та викликати в ньому певні емоції. Але важливо зберігати баланс між емоційністю та об'єктивністю в мовленні, щоб не забувати про головну мету публіцистики – передачу фактів та аналіз ситуації [Енциклопедія: 171-172].

Наявність різноманітного емоційного словника може допомогти нам точно визначити та висловити наші почуття, що веде до кращого спілкування та розуміння.

Емоційність, безперечно, важлива в риториці, оскільки ораторське мистецтво свідчить про спілкування носіїв мови [Сліпецька: 150]. Звичайно, живе мовлення завжди містить емоційну складову, оскільки люди зазвичай спілкуються з метою впливу на інших, а це не завжди можливо досягти за допомогою логічних аргументів і фактів. Коли мовець демонструє свою емоційність, це може допомогти підвищити зацікавленість аудиторії та збільшити її залученість до теми, яку він презентує. Емоційна виразність може допомогти мовцю зробити своє повідомлення більш запам'ятовуваним, а також передати ідеї більш ефективно. Звісно, важливо збалансувати емоційність з логікою і фактами, але коли мовець дійде до серця аудиторії, його повідомлення буде більш вдалим. Отже, емоційність є однією з ключових ознак успішної риторики, адже вона демонструє залученість мовців у спілкування і привертає увагу аудиторії до повідомлення.

1.3. Оцінна лексика

Оцінна лексика – це невіддільний компонент майже кожного твору, тексту, адже ціннісні засоби стають у пригоді автору гарно висловитися щодо дій, людей, дійсності, подати думки та відчуття. Оцінність характерна для будь-якого стилю мовлення [Приходько: 120-121].

Оцінна лексика може бути використана для створення емоційно насиченого тексту, де автор намагається передати свої почуття та емоції, змусити читача відчувати те, що він описує. Оцінна лексика є важливою складовою багатьох текстів, особливо в літературі та публіцистиці. Також ця лексика може використовуватися для передачі авторської точки зору, доведення власних думок та ідей. Проте важливо розуміти, що використання оцінної лексики може бути суб'єктивним і призвести до спотворення реальності. Тому важливо бути обережним та об'єктивним в оцінній лексиці.

У лінгвістиці зазвичай пов'язують поняття емоційності з оцінкою, оскільки емоційність з'являється, якщо оцінка виражається як реакція на випадки з життя. Емоційна лексика містить слова, що мають не лише предметне значення, але й елемент оцінки. Оцінка може бути інтелектуальною, наприклад, *розумний хлопець*. Проте емоційна оцінка супроводжується особистими переживаннями, наприклад, *благословенний*, що виявляє особисте ставлення мовця. Емоційна оцінка у слові полягає у здатності лексичного елемента виражати емоційне ставлення до об'єкта мовлення.

Основою оцінки є ставлення мовця до суті повідомлення чи адресата мовлення, яке може бути позитивним або негативним. Ця оцінка закріплює відмінність від усталеного чи норми. Наприклад, *писати* – це основне поняття, тоді як *ліпити чи шкрябати* мають негативну оцінку. Підтвердженням цього є спосіб, яким значущі одиниці сполучаються, наприклад, негативна або позитивна оцінка та відповідне негативне або позитивне почуття чи емоція [Сліпецька: 150-151].

К. Кузьменко у своїх дослідженнях виділила і описала певні типи оцінних слів, порівнюючи з емоційним компонентом: 1) слова з оцінним смисловим складником: оцінне, але не емоційне (*красень* – гарний чоловік); оцінне та емоційне (*покидьок* – (зневажл.) декласована людина, злодій)

2) слова з неоцінним смисловим складником: не оцінне та не емоційне (*диван* – предмет інтер'єру); оцінне, не емоційне (*шахрай* – людина, яка дурить інших); не оцінне, емоційне (*невдаха* – людина, якій не щастить); оцінне та емоційне (*чепурун* – людина, яка любить чистоту) [Кузьменко: 1-2].

Оцінність може бути позитивна чи негативна, а мета її – це реалізувати вплив на аудиторію. Позитивна або негативна оцінка може мати різні наслідки залежно від контексту і мети, з якою вона вживається.

У публіцистиці позитивна оцінка може використовуватися для підсилення ефекту позитивного сприйняття предмета, який описується, збудження захоплення, підтримки, згоди тощо. Наприклад, слова *чудовий, дивовижний* можуть бути вжиті з метою заохочення аудиторії до сприйняття ідей автора або підтримки певної ідеї. Негативна оцінка, з іншого боку, може використовуватися для підсилення ефекту негативного сприйняття предмета, збудження незадоволення, обурення, засудження тощо. Наприклад, слова *безглуздий, неадекватний* можуть бути вжиті з метою критики певної ідеї або поведінки. Отже, емоційність є необхідною якістю публіцистики, оскільки вона допомагає досягти бажаного ефекту на аудиторію. Але варто пам'ятати, що використання негативної оцінки може мати негативний ефект на сприйняття автора і його повідомлення. Тому необхідно бути ретельним у виборі слів і контексті їх вживання.

1.4. Інтенсивний і параметричний компоненти

Інтенсивний і параметричний компонент у семантичних будовах конотативних лексичних одиниць мало коли поставали об'єктом мовознавчих досліджень.

Термін «інтенсивність» не новий у сучасному мовознавстві. У наукових працях, які присвячуються проблемним питанням експресивної лексики, емоційності у текстових матеріалах та оцінності, нерідко зустрічаються поняття «інтенсифікація», «інтенсивність» і под.

Інтенсивність – це певна мірою напруженість, форсованість, гострота і посиленість. Однак термін «інтенсивність» є багатоплановим, через це на сьогодні бракує остаточного, ґрунтовного, вичерпного трактування мовної інтенсивності.

Термін «інтенсивність» поєднаний з експресивною лексикою: це складник семантичної будови мовної одиниці, що представляє рівень вираження властивості, вказує на параметричні ознаки слова [Красавіна, Хомич: 2-4].

Ш. Баллі в широкому розумінні тлумачив термін «інтенсивність» як усі різноманітні відмінності, що можуть бути виміряні кількісно або якісно, зокрема величину, цінність, силу тощо, незалежно від того, мають вони конкретне чи абстрактне значення. Науковець вважав, що інтенсивність наявна внутрішньо в будь-якому порівнянні мовних явищ.

Категорія інтенсивності за своїм значенням зорієнтована на людину. Людина як суб'єкт досягнення виявляє результати функціонування та оцінки через мовні методи, які використовуються для систематизації навколишнього світу. Значення інтенсивності може бути розглянуте як всеосяжне, адже вона виникає під час сприймання світу, проходить через процес комунікації, має лексичне, словотвірне та синтаксичне вираження і закінчується в мовній творчості [Бойко, Хомич: 18].

Багато вчених зазначають, що експресивність та інтенсивність взаємозамінні. Доречним є трактування експресивності як порядку семантичних складників: емотивність, оцінність, параметричність, інтенсивність [Красавіна, Хомич: 5].

Визначення **параметричності** окреслюють так – це складник семантики, що окреслює денотативне значення, а лексеми з параметричним складником значеннєвого плану є абсолютно денотативними. Переважно інтенсивність

взаємодіє при цьому, формуючи інтенсивно-параметричний компонент (наприклад, *човгати* – рухатися з невисокою швидкістю).

Оскільки у мовному аспекті інтенсивність і параметричність часто функціонують разом, доречним є поняття *«інтенсивно-параметричний компонент»*. Як відомо, параметричність та інтенсивність об'єднані з певними категоріями: градація, міра, кількість, якість, норма. А в свою чергу, інтенсивний компонент корелює з мірою та поєднується з якісно-кількісною ознакою, а параметричний – з нормою, також позначає висоту, розмір, вагу, глибину (наприклад, *малий* – *великий*, *вузький* – *широкий*) [Красавіна, Хомич: 11-12].

Поняття градації, яке включає параметричність та інтенсивність, є ключовим для багатьох семантичних досліджень. Е. Сепір першим визначив це, стверджуючи, що в оцінках кількості завжди містяться попередні судження про градацію. Наприклад, за допомогою градаційної шкали можна розуміти значення параметричних прикметників, у праці Хомич та Бойко наведено такий приклад: *«1. розслаблений, 2. спокійний, 3. напружений»*. Для аналізу використовується схема з осі координат, де горизонтальна вісь відображає інтенсивність, а вертикальна – параметричність.

У свою чергу варто зазначити, що інтенсивність логічно пов'язана з мірою. Однак міра вказує на момент, коли збільшення або зменшення кількості впливає на якість, встановлюючи певну зону, в межах якої ця якість може змінюватися, але при цьому залишається стійкою у відношенні до своїх ключових характеристик. Інтенсивність натомість вказує на рівень вираження ознаки в межах цієї міри, не спонукаючи до зміни якості, як, наприклад, *жовтий* – *янтарний* [Бойко, Хомич: 24-25].

У праці Т. Хомич зазначається, що інтенсивно-параметричний компонент охоплює тільки якісні прикметники. Адже відносні та присвійні не можуть мати інтенсивно-параметричний компонент, хіба що вони переходять до якісного розряду [Хомич: 1].

Семантичну структуру конотованої одиниці складають денотативний і конотативний компоненти. У реченні *«Діти безперестанку носилися по*

подвір'ю» звернемо увагу на слово *носилися*, яке має значення «швидко бігали». Лексичне значення слова має і денотативний, і конотативний компоненти. Денотативний складник провідним чином вказує на дію «бігати». Ядро лексичного значення слова становить ця сема. Але будова лексичного значення *носитися* має й інтенсивно-параметричний компонент [Хомич: 8].

Як висновок можна сказати, що інтенсивність і параметричність вважаємо складниками експресивності. Інтенсивно-параметричний компонент у мові дозволяє мовцеві виражати свої емоції та оцінки, а також точніше передавати інформацію про об'єкти та процеси. Таким чином, інтенсивно-параметричний компонент є важливою складовою семантики мови, яка впливає на тон і емоційне забарвлення мовлення.

1.5. Фразеологізми

Фразеологія – це напрям у мовознавстві, що вивчає фразеологічні одиниці, тобто стійкі вирази, які мають фіксовану форму і особливе значення, відмінне від суми значень їх складових. Вони використовуються в мовленні для передачі конкретних смислових нюансів або образності. Українська фразеологія сформувалася завдяки працям О. Потебні, теоретичні засади були визначені Л. Булаховським, Л. Скрипник, Г. Удовиченком тощо [Енциклопедія: 774].

Фразеологізм – це стійкий вираз або словосполучення, що є нероздільним мовним знаком, має семантичну цілісність і не може бути розчленований синтаксично, має власну лексичну, граматичну і семантичну структуру [Енциклопедія: 770]. Наприклад: «*як у Бога за пазухою*» – почуватися спокійно, затишно; «*вилами по воді писано*» – незрозуміло, як буде.

Ш. Баллі виокремлював два типи фразеологізмів, поєднуючи їх із рівнем емоційного та експресивного відтінку. Його підхід також включав класифікацію за поширеністю («активно вживані, застарілі, виходять з активного вжитку»), за експресивністю та за функціональним сполученням з характером літературної

мови. Г. Їжакевич класифікувала фразеологізми за їх поширеністю та за основою походження.

Існує класифікація фразеологічних одиниць газетно-публіцистичної мови, яку запропонував С. Коновець. Вона базується на функціонально-стилістичній оцінці, розподілі на функціональні та образні фразеологізми залежно від їхньої практичної ролі у публіцистичному вислові. У цій класифікації виділяються такі групи фразеологічних одиниць: «газетно-публіцистичні стандарти, міжстильові фразеологізми, фразеологічні одиниці термінологічного походження та фразеологізми з національно-культурним компонентом» [Устенко: 42].

У сучасних умовах вивчення мови публіцистики та інших нехудожніх текстів має велике значення. Це стосується й українських видань, які впливають на мову та культуру спілкування. Тому дослідження фразеології – це важливий аспект мовознавства. У медіа та нехудожніх текстах відображаються актуальні мовні тенденції, які відображають сучасний стан мови й доступні широкому колу читачів.

1.6. Образна лексика

Образність виражається у використанні слів і виразів, які мають переносне значення або асоціюються з певними образами, що створюють яскравий ефект виразності. Це можуть бути метафори, які використовуються для передачі певних характеристик або властивостей через використання слів, прямо не пов'язаних з описуванням предметом чи явищем. Наприклад, «солодкі слова» – це метафора, що використовується для опису приємних, лагідних та улесливих слів.

Також образність може базуватися на метонімічних асоціаціях, коли один предмет або поняття використовується для позначення іншого, які мають певний взаємозв'язок. Наприклад, «весь світ дивиться на них» – у цьому вислові слово «світ» використовується метонімічно для позначення людей, які уважно спостерігають.

Образність мови додає виразності, барв та емоційного змісту, роблячи текст більш ефектним та привабливим для сприйняття [Енциклопедія: 422-423].

В широкому розумінні образність охоплює всі мовні засоби, що використовуються для створення образів. До образності безпосередньо належать метафори та епітети. Розглянемо детальніше поняття метафори.

Метафора – один з найвідоміших тропів і способів творення образності мови. У метафорі пряме значення явищ і предметів, а також вжиття слів у цьому контексті змінено у переносний спосіб. Метафоричні перенесення здійснюються на базі подібності, наприклад: за враженням, що його справляє предмет (*теплі стосунки*), розміром (*море щастя*), кольором (*біле золото*) або іншими властивостями предметів (*сталеве серце*).

Метафоричне перенесення виникає, коли два слова мають спільну семантичну основу. Ця особливість, відома як двоплановість, є ключовим аспектом метафори. Процес метафоризації підпорядкований законам і виявляється у систематичних формах. Ключові різновиди метафоричних переносів включають: 1) з природних об'єктів на створене людиною: *гора книжок, джунглі міста*; 2) з предмета на людину: *манекен, лялька*; 3) з тварини на людину: *баран, мавпа*; 4) з предмета на психічний світ: *море радості*; 5) із фізичного світу на психічну сферу: *весна кохання, буря емоцій* [Кравець: 1].

Метафори широко використовуються в літературі, мові, мистецтві та повсякденному мовленні і можуть мати сильний емоційний та когнітивний вплив. Ефективність метафори часто залежить від контексту, у якому вона використовується, та розуміння аудиторією культурних або соціальних асоціацій, пов'язаних з метафорою. Метафори можуть мати глибоке символічне значення та відображати певні соціокультурні аспекти або уявлення людей про світ. Використання метафор виявляє творчість мовця та його здатність дивитися на речі з нестандартних ракурсів, а також може стати джерелом нових ідей, образів та концепцій, сприяючи розвитку креативного мислення.

Метафоричні вислови можуть втрачати свою оригінальність і виразність через постійне використання, перетворюючись на звичайні лексичні сполучення,

які ще містять метафоричний зміст, наприклад: *крило літака*. Однак є часто вживані метафори, які й далі зберігають образність, наприклад, *час летить*. Такі вислови відомі як традиційні метафори. Серед них є і ті, що мають фольклорне походження, наприклад, *зозуленька* (що стосуються людини) або *гніздечко* (про сімейну домівку). Найбільш емоційно-експресивна оцінка – це індивідуально-авторські метафори, наприклад, *кипить у нас в артеріях сучасність* (Л. Костенко).

Найуживаніший вид метафор – персоніфікація, коли об'єкти або явища описуються як живі істоти. Наприклад: *Земля співає тихим шепотом*.

У буденному спілкуванні метафори вживаються, щоб описати ситуації, використовуючи слова в непрямому значенні. Переважно ми розглядаємо метафору як засіб передачі інформації, який стимулює наше мислення та уяву. Метафора не лише прикрашає мову, але й надає їй глибини та вишуканості, що миттєво привертає увагу наших співрозмовників або читачів.

У мовознавстві існує концепція традиційної метафори, яка передбачає заміну одного слова або вислову іншим, що має стійкий символічний зміст у культурі та мові певного народу. Ця метафора ґрунтується на закріпленій структурі свідомості, що формується в результаті соціокультурного впливу. До традиційних метафор належать, наприклад, біблійні, міфологічні та літературні образи. Як мовний засіб, метафора має величезний потенціал для створення образів, оскільки ґрунтується на незвичайних порівняннях [Стретович: 233-234].

Використання метафор є не лише засобом ефективного комунікаційного виразу, але й відображенням складності та глибини людського мислення. Їхня універсальність та гнучкість дають можливість збагачувати мовлення та мислення, розширюючи уявлення про світ. Метафори не лише передають ідеї та почуття, але й надають можливість бачити звичайні речі в новому світлі та збагачують наше сприйняття світу.

Вище ми зазначили, що до образності також відносять й епітети. Тож перейдімо до огляду цього поняття. Вивчення **епітета** має стародавню історію, описувану в давніх працях, таких як «Риторика» Аристотеля. Сам термін

«епітет» мав два основних значення: просто означення та прикрашальний засіб. Проте у сучасному вживанні перше значення втратило свою актуальність, а друге зазнало істотних змін. Тепер епітет вивчається не лише як прикраса, але і як важливий елемент, що має різноманітні аспекти, такі як логічний, психологічний тощо.

З епохи античності епітет пройшов тривалу еволюцію, але теоретично його роль почали розуміти лише у XVIII столітті завдяки працям лінгвістів. У XIX столітті ця проблема зацікавила численних вчених. О. Потебня, український науковець, зробив значущий внесок у розвинення теорії епітета, розглядаючи їх як одиниці, які описують предмети, явища або дії за їхніми властивостями [Онопрієнко: 128].

Епітет є важливим засобом утворення образів у літературі та мові. Він допомагає збагачувати текст різноманітністю та емоційним навантаженням, сприяє створенню асоціацій та поглибленню розуміння предметів, явищ, осіб тощо. Крім того, епітет використовується для створення художньої образності, надаючи текстам виразності. У сучасному літературознавстві вивчення епітета пов'язане з аналізом його функцій у тексті, виявленням стилістичних особливостей та відображенням характеру мовленнєвого стилю письменника. Нині прослідковується певне розмиття розуміння епітета як тропа, його змішування з означеннями у синтаксисі та з прикметником у морфології.

Отже, потрібно чітко визначити відмінність між епітетом і звичайним означенням. Три ключові різниці між цими поняттями:

1. З погляду розуміння, означення додає до значення іменника характеристику, що обмежує його зміст (наприклад: *великий блокнот, старий блокнот, паперовий блокнот*) і таким чином проводить логічне упорядкування. Епітет увиразнює і підсилює звичайну рису предмета (наприклад: *білий сніг, блакитне небо*), що робить за допомогою економії слів його художній образ.

2. З погляду комунікативного, означення відокремлене від усіх аспектів особистості, окрім інтелектуальної, стверджує свою об'єктивність. Епітет, як

правило, виражає комплексне сприйняття суб'єкта (його інтелект, уявлення, почуття), дає оцінку, що має оригінальний характер.

3. З мовознавчого погляду, означення з означуванням – це двослівна або рідше трислівна назва, яка може належати до повсякденної лексики (наприклад, *скляна ваза*) або до наукової номенклатури (наприклад, *Тихий океан*) і вживається без оцінки. Епітет з означуванням словом може утворювати оригінальні комбінації [Онопрієнко: 128].

Усі аспекти вивчення епітета свідчать про його значущість у літературі та мові. Від давніх часів до сучасності епітет залишається важливим засобом виразності. Вивчення його різноманітних аспектів дозволяє краще розуміти мовленнєві та літературні зразки, а також вдосконалювати власні комунікативні навички. Тому вивчення епітета є не лише академічною обов'язковістю, але й важливим етапом у розвитку мовленнєвої та літературної компетентності.

1.7. Біографічна проза в контексті літератури нон-фікшн

Спочатку розглянемо, як пов'язані між собою терміни «художня» та «нехудожня» література, а також латинські терміни «fiction» та «non-fiction».

Термін fiction англійського походження має декілька сенсів, Оксфордський словник англійської мови подає такі значення: вимисел, фантазія, вигадка, а ще художня література або твір. Тобто fiction та художня література є синонімами. А у випадку з non-fiction словник подає значення «книги, наукові публікації та тексти, що написані про реальні події, осіб та факти». Отже, в англомовному світі fiction і non-fiction демонструються як антонімічні терміни.

У нашому випадку варто зупинитися на літературі нон-фікшн. А саме розібрати ширше та вужче значення терміна нон-фікшн. У ширшому значенні «нон-фікшн» – це «література, без художнього вигадкування», або «нехудожня література», що є антонімічним до терміна «художня література». До «нехудожньої літератури» відносять навчальні матеріали, посібники та література спрямована на практичне використання (тобто книги з рецептами або

поради із в'язання). Термін «нехудожня література» в українській мові вказує на літературні твори, які не мають художнього характеру та фікційної сюжетної структури, і таким чином поняття можна співвіднести з терміном «нон-фікшн». Мінімізація вигадки співвідноситься з максимізацією реальності – це закономірність вужчого підходу до визначення терміна «нон-фікшн». Звужене розуміння нон-фікшн як літератури, що ґрунтується на реальних подіях і фактах, найрозповсюдженіше в джерелах [Зелінська: 65-66].

Нон-фікшн як літературний жанр надає авторам величезний простір для виразності та вибору стилю письма, який найкраще відповідає їхнім цілям та намірам. Тут важливо враховувати, що стиль письма може впливати на спосіб сприйняття читачем інформації, яку він отримує.

Об'єктивний науковий стиль може бути ідеальним для передачі фактів та аналізу досліджень. Він створює враження чіткості й авторитетності, що є важливим для читачів, особливо тих, хто шукає точну інформацію.

З іншого боку, емоційно забарвлені наративи можуть бути дуже ефективними для зацікавлення та емоційного зв'язку з читачами. Вони дозволяють авторам передати свої переживання, думки та погляди з більшою інтенсивністю, що може зробити інформацію більш доступною та запам'ятовуваною.

Зазвичай, успішний нон-фікшн може комбінувати ці підходи, використовуючи об'єктивність для передачі фактів та аналізу, а емоційний зв'язок – для зближення з аудиторією та поглиблення розуміння теми. Це дозволяє створити насичений, цікавий та інформативний текст, який може зацікавити різну аудиторію.

Визначення М. Варикаші: «Література нон-фікшн – це різновид літератури, яка перебуває на межі художності і документальності» [Варикаша: 37]. Як найпоширеніші жанри нон-фікшн дослідниця виділяє листи, щоденник, автобіографію, біографію, мемуари, сповідь тощо. О. Местергазі наголошує, що поняття «нон-фікшн» вживається для класифікації літератури, що відображає реальність, яка не потребує вигадок: «В цьому своєму значенні термін найбільш

близький до «літератури факту», «документальної літератури» та ін. Використовується також в інших сферах мистецтва, особливо в кінематографії» [Зелінська: 67].

«Література факту». Л. Філіп – професорка, науковець, журналістка – вживає термін *literature of fact*, адже інші терміни не здаються їй такими ж влучними: «Термін, який мені подобається найбільше, – література факту одночасно відновлює певну гідність жанру і натякає на його історію. Література нон-фікшн – це [...] жанр, який завжди був прив'язаний до ландшафту». Дослідниця вважає, що дефініція «нон-фікшн» містить у собі заперечення, що робить неможливим визначення сутності. Відповідь, ймовірно, в тому, що тексти нон-фікшн глибоко пов'язані з реальним життям та великою кількістю фактів [Зелінська: 67].

Розвиток біографічної прози веде своє коріння з давньогрецьких часів, але точно встановити момент початку створення біографічної прози вкрай складно, оскільки багато творів з античності не збереглося до нашого часу. Тому процес формування біографічної прози вивчено як еволюцію, де розглядаються впливи міфологічних, філософських, історичних і риторичних творів [Грегуль: 12].

Автори Кембриджського словника під терміном «біографія» розуміють «історію життя людини, написану кимось», в Оксфордському словнику – «справжня історія життя людини». Обидва визначення суттєво відрізняються від первинного розуміння терміна, яке подає історик В. Чишко у своєму дослідженні під назвою «Біографістика як область історичної науки»: «Біографія – історія життя індивідуальних людей, жанр літератури».

На думку О. Муратової більш доцільним і правильним є визначення, яке міститься в Українській літературній енциклопедії: «біографія – біографічний твір – життєпис, відтворення на основі фактів і документів життя й діяльності, історії духовного розвитку особи у зв'язку із суспільними умовами її епохи» [Муратова: 95].

Традиційно автор показує визначну особистість – чи то композитора, чи дослідника, чи художника, – виділяючи з біографії гуманне, роблячи свої акценти.

Існує інший тип, який передбачає абсолютне занурення в життя постаті, а це, у свою чергу, є більш об'єктивним поглядом. Підсумовуючи, зазначимо, що у біографічному тексті постає не особистість із певними якостями чи рисами характеру, а індивідуальна творча персона, про це зауважував І. Данильченко у своїй праці «Трансформація життєвої правди в художню в творах української художньої біографії» [Муратова: 96].

Біографічна проза залишається певним секретом для науковців попри досвід її вивчення. Її парадоксальність зводиться до того, що навіть за наявності документальних свідчень про життя великих особистостей наслідки праці біографа можуть бути незбагненними. Критики та біографи докладали зусиль сформулювати базові правила для написання, проте запропоновані вказівки не завжди ставали у нагоді в літературному світі. Одним з базових положень було твердження, що біографу слід досягнути повноти відтворення об'єкта, але кожен трактує цю міру по-своєму. Правила написання біографій неможливо сформулювати однозначно, оскільки кожна така робота залежить від багатьох факторів, таких як особистий шлях героя, вміння і замисел автора та суспільство, для якого призначена книга.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В КНИЖЦІ ЛЮБОВІ КИЯНОВСЬКОЇ

2.1. Аналіз емоційної лексики

Емоційна лексика – це потужний інструмент мови, що використовується для вираження широкого спектру людських почуттів, переживань та емоцій. Вона сягає глибин людської психіки, оголюючи найтонші струни душі, й робить мову живою, динамічною та здатною глибоко впливати на свідомість.

Загальновідомо, що мова є не лише засобом комунікації, але й відображенням людських емоцій, станів та почуттів. У текстах, які ми читаємо або слухаємо, емоційна лексика відіграє важливу роль у передачі авторського настрою, відчуттів, а також у сприйнятті інформації отримувачем. Цей аспект мови привертає увагу дослідників та лінгвістів, які вивчають вплив емоційної лексики на сприйняття тексту.

Одним із ключових аспектів емоційної лексики є її здатність активувати емоційну реакцію слухача або читача. Деякі слова або вислови можуть викликати позитивні або негативні емоції залежно від контексту та інтерпретації реципієнта. Наприклад, у прозі Любові Кияновської зустрічаються такі позитивні вислови: *«прекрасна природа»*, *«надзвичайно теплі спогади»*, тоді як *«болючі спомини»*, *«найважча і найстрашніша трагедія»*, *«щось потаємне і страшне»* викликають негативні асоціації.

Дослідження емоційної лексики в текстах допомагає розкрити психологічні та емоційні стани авторів, їхні мотивації та цілі. Наприклад, вживання певних емоційно заряджених слів може свідчити про спробу автора залучити увагу аудиторії, викликати сльози, переживання або збудити емоційну реакцію, та під час аналізу прози Любові Кияновської були виявлені такі приклади: *«щемливий тембр віолончелі»*, *«щемлива мелодія скрипки»*.

У біографічній прозі Любові Кияновської ми акцентуємо увагу на контекстах, які виражають переживання або певні почуття, тобто на лексиці, що передає внутрішні емоції головного героя та авторки. Емоційний стан повного захоплення справою, запалу та енергії авторка зображує у реченні: «...*Іван Карабиць пише з якоюсь неймовірною пристрасстю*». Передача відчуття зв'язку вказує на те, що людина має особливе ставлення до своєї землі та людей. Передаються емоції близькості та належності до свого народу і культури у контексті: «*Відчуття спорідненості зі своєю землею та людьми*». Інтенсивне негативне переживання через травматичну подію у тексті передається таким чином: «*Свого часу композитор дуже болісно пережив ситуацію...*». Підкреслення ефемерності людського життя, передається у реченні «*Далеко від дому відчуття вразливості, несталості людського життя перед обличчям вічності природи сприймається з винятковою гостротою*». Емоційний стан людини, яка пережила тривогу через певні обставини: «...*чоловік повернувся дуже схвилований*». Зображення сильного та щирого прагнення, авторка трактує у реченні: «*Найширша панорама жанрів, стильових діалогів ... в його творах кінця минулого століття видають палке бажання...*». Емоційний стан захоплення та інтриги перед широким спектром можливостей, які надає світ, Любов Кияновська відтворює таким чином: «*А ще неймовірно вабив великий світ, який раптом відкрився і став досяжним...*». Адже вислів «великий світ» передає уявлення про щось грандіозне, захопливе, що викликає емоційну реакцію у людини. Суміш почуттів, що виникли у композитора під час обговорення та спостереження за долею рідних міст, описується у реченні: «...*Іван Федорович розповідає про свої відвідини Дзержинська та Артемівська з великим зворушенням і тривогою за долю краю, в якому він виріс...*»

Любов Кияновська зображує інтенсивність та глибину спілкування, що часто супроводжується виявом емоцій у реченні: «*І ще доповнення від Маріанни Давидівни в одній із наших тривалих задушевних розмов*». Елемент самовідданості авторка відтворює за допомогою такої емоційної лексики: «...*уміння радіти не так тому, що вже здобув, а тому, що може віддати*

іншим». Підкреслюється значення ділитися радістю та благополуччям з іншими, що може викликати позитивні емоції як у самої особистості, так і в оточення.

Підкреслення стрімкості та запалу, з яким люди реагують на події, здійснено у реченні: *«...ми наче трішки підзабули, з яким зворушенням, жадібною нетерплячою цікавістю кидалися до екранів телевізорів»*. *«Зворушення»* та *«жадібна нетерпляча цікавість»* розкривають емоційний стан людей, які з нетерпінням чекають на щось важливе або цікаве.

Емоційна лексика відіграє важливу роль і у мовленні, і в написанні текстів. За допомогою цієї лексики не лише виражаються особисті емоції та ставлення, але й можна вплинути на сприйняття тексту. Розуміння функцій та особливостей використання емоційної лексики допомагає зрозуміти комунікативні процеси та вдосконалити навички мовленнєвого впливу.

2.2. Дослідження оцінної лексики

Оцінна лексика – це інструмент мови, завдяки якому є можливість відображати суб'єктивні оцінки, почуття та ставлення до об'єктів, подій або явищ. Вона використовується для вираження власних переконань, поглядів та емоцій. Оцінна лексика має важливе значення в комунікації, оскільки дозволяє нам висловлювати свої враження та оцінки про світ.

Оцінна лексика може бути позитивною або негативною. За допомогою цієї лексики людина виражає свої вподобання, відчуття та ставлення до різноманітних аспектів життя. Любов Кияновська вживає у тексті, наприклад: *«привабливі перспективи»*, *«найкращі виконавці»*, *«яскравий приклад»* – ці словосполучення виражають позитивні оцінки, тоді як *«пам'ятаючи про сумний досвід»*, *«несприятливі часи»*, *«неприваблива ситуація»* – негативні. Нейтральна оцінна лексика може бути використана для опису об'єктивних фактів без висловлювання суджень або емоцій.

У сучасному світі, де інформація часто перекручується чи використовується як маніпуляція, важливо вміти аналізувати оцінну лексику,

відрізняти факти від оцінок і робити об'єктивні висновки. Істотним є також уміння використовувати оцінну лексику з метою впливу на аудиторію, зокрема в публічному мовленні, політиці та рекламі.

Оцінна лексика є важливим елементом в аргументації та переконанні. Вона допомагає підтримати або спростувати певний погляд або думку. Наприклад, використання позитивної оцінної лексики може змінити думку аудиторії та переконати її в правильності певної ідеї або дії.

Базова класифікація різновидів оцінки, яку запропонувала Ніна Арутюнова, охоплює такі категорії: 1. Сенсорно-смакова оцінка; 2. Інтелектуальна; 3. Емоційна; 4. Естетична; 5. Етична; 6. Утилітарна; 7. Нормативна; 8. Телеологічна.

У мові багато засобів вираження цих оцінок, такі як: прикметники, дієслова, прислівники та іменники. Кожен з цих засобів може передати різні відтінки та нюанси в оцінці, допомагаючи точніше виразити свої думки та почуття.

Емоційний тип з позитивною оцінкою Любов Кияновська вживає найчастіше у біографічній прозі «Сад пісень Івана Карабиця». Емоційний тип оцінки служить для створення яскравого, емоційно насиченого тексту, який не тільки інформує, але й надихає, викликає емоційний відгук та сприяє глибшому розумінню та оцінці творчого шляху композитора.

Опис краси природи з додатковим наділенням її сакрального змісту передається у реченні: *«Чому відомий і визнаний... композитор так активно займався організаційною роботою, віддаючи надто багато зусиль і часу... не власній творчості... чи зрештою, спокійному відпочинку... серед благословенної природи?»*. Авторка подає опис емоційного впливу вступу до книги у випадку: *«Надзвичайно зворушливий вступ до книги»*. Наголошування на унікальності та оригінальності творчого шляху композитора авторка відтворює у значенні: *«...Мирослав Скорик, який у період занять із Карабицем знайшов свою неповторну пісенну стезю»*. Виділяються значні якості та досягнення композитора у реченні: *«Іван Карабиць... може слугувати чудовим*

підтвердженням». Підкреслюється наскільки відмінною або високоякісною була творчість діяча: *«блискуче ствердився як кінокомпозитор»*.

Емоційний тип з негативною оцінкою Любов Кияновська подає набагато рідше у біографічній прозі «Сад пісень Івана Карабиця». У тексті авторка відтворює опис сумних та жахливих подій за допомогою контексту: *«Однак, за своїм експресивним тонусом, трагічністю колізій...»*.

Підсумовуючи аналіз, можна зазначити, що емоційний тип оцінки в тексті виділяється здебільшого за допомогою прикметників задля підсилення виразності та емоційного забарвлення тексту, що допомагає авторці передати своє ставлення до описуваного. Зокрема, у біографічній прозі Любов Кияновська використовує емоційний тип оцінки задля створення глибшого зв'язку з читачем, адже висловлюючи позитивні емоції щодо діяльності і досягнень Івана Карабиця, авторка викликає співпереживання у читачів, роблячи історію композитора більш зворушливою та близькою.

В аналізованій книзі слід відзначити достатню кількість оцінної лексики, яка належить до естетичного типу. Естетичний тип оцінки вживається для вираження авторського сприйняття краси, естетичного задоволення та апеляції до чуттєвих почуттів читача. Під час аналізу ми виявили низку таких прикладів: естетичний тип оцінки виражається за допомогою позитивної оцінки предмета мовлення, підкреслюючи його красу, витонченість. Це прослідковуємо у реченні: *««Раптовий вітер» починається із вишуканого віддаленого тремтіння струнних...»*. Акцент на предметі мовлення, на його незвичайності авторка подає у реченні: *«... завершення частини: все зникає у дивовижному кришталевому мареві далеких відгомонів»*. У контексті *«Тенденція була найбільш природною і гармонійною»* естетичний тип оцінки передає позитивну оцінку, зосереджуючи увагу на відповідності природі, закономірності, досконалості. Підкреслення різноманітності, насиченості та краси, авторка у тексті вживає позитивний та естетичний тип оцінки у значенні: *«Барвіста і багата панорама»*. Любов Кияновська подала таке речення *«Переплітається у неповторному візерунку»* у

якому наявна позитивна оцінка, а прикметник надає оцінку візерунку, відтворюючи його унікальність.

Приємним для слуху та мелодійним є опис голосу у контексті: «...привела дванадцятирічного Івана мати, коли помітила, який у нього чистий, дзвінкий голос, як гарно він співає», таким чином, прикметник є оцінним компонентом з естетичним типом оцінки. А прислівник у цьому реченні має естетичний та емоційний тип оцінки.

Під час аналізу ми прослідковуємо, що естетичний тип оцінки в тексті виділяється здебільшого за допомогою прикметників. Використання естетичного типу оцінки в тексті свідчить, що ця оцінка вживається задля того, щоб передати авторське сприйняття краси та витонченості, а також викликати у читача естетичне задоволення та апелювати до його почуттів. Застосовуючи естетичну оцінку, авторка підкреслює незвичайність описуваних об'єктів або явищ, створюючи у тексті атмосферу гармонії. Це допомагає читачу краще візуалізувати та емоційно сприйняти описане, насолодитися його художніми якостями та зануритися у світ авторського бачення.

Перейдімо до аналізу нормативного типу оцінки у біографічній прозі Любові Кияновської. Нормативний тип оцінки виражає авторські погляди на те, які явища, дії або якості повинні бути відповідними нормам, стандартам або ідеалам. Вони передають вподобання або несподобання авторки до певних аспектів, а також виражають вимоги до того, що вважається правильним, гармонійним або приємним.

Підкреслення важливості та унікальності певного елемента, авторка описує у реченні: «*Прагнення вписати українську спадщину та сучасний доробок у світову панораму як її невід'ємний і неповторний сегмент...*». Нормативного типу оцінки прикметник наголошує на те, що відтворюване явище у реченні відрізняється від звичного, традиційного: «*Незвичний інструментальний склад, обраний для сюїти...*». Позначення того, що щось є стереотипним, нудним чи очевидним передається у контексті: «*Цей термін зараз... став банальним*». Вживане відчуття спокою, рівноваги та єдності зображується у прикладі:

«Гармонійне поєднання зі світом». Нормативний тип оцінки: *«Загальновизнаними прикладами»*, не має в собі прямої оцінки якості, однак передає позитивну конотацію. Оцінка рівня складності або простоти відповіді: *«Відповідь на це запитання є дуже простою»*. Походження українського народу має свої особливі риси, тому це проілюстровано авторкою у прикладі: *«Унікальність української генези»*.

Цей аналіз дає нам краще розуміння того, що нормативний тип оцінки в тексті вживається задля підкреслення значущості, унікальності або характерності певного елемента, явища чи події. Використання прикметників нормативного типу дозволяє авторці акцентувати увагу на важливості та відмінності описуваного об'єкта від загальноприйнятого, традиційного чи очікуваного.

Наступним типом оцінної лексики, який можна виявити в тексті, є інтелектуальний. Цей тип оцінки сприяє створенню об'єктивної, раціональної картини описуваних явищ і об'єктів, допомагаючи читачеві усвідомити їхню значущість, складність і важливість у контексті, що розглядається. Підкреслення важливості та значущості праці зображено у контексті: *«Зреештою, кожна з доповідей була надзвичайно цінним внеском у пізнання України, як європейської держави...»* Тут маємо вияв інтелектуальної оцінки. За її ж допомогою авторка зображує негативний вплив політики на життя людей, таким чином, що робить акцент на серйозних та руйнівних наслідках політичних рішень у контексті: *«...для збереження та розвитку національної культури така політика відіграла фатальну роль»*. Задля підсилення негативного відтінку обставин Любов Кияновська використовує прикметник у реченні: *«Фатальний збіг несприятливих обставин»*.

Люди, які мають здатність творчо підходити до вирішення завдань, авторка застосовує позитивну конотацію: *«Просто креативну людину, що їй судилося залишити помітний слід»*. Елемент судження про ступінь важкості передається таким чином: *«Складний комплекс явищ»*. Оцінку чогось як більш важливого авторка подає у словосполученні *«Вищий сенс»*. Оцінка людей, що мають певний

рівень знань і освіти, дається шляхом вживання інтелектуального типу оцінки у прикладі: *«Зазвичай формується в освічених колах»*. Відображення оцінки якості освіти зображено у прикладі *«Грунтовна освіта»*. Вираження розумового, раціонального осмислення компонентів, надання їм важливого значення демонструється в Любові Кияновської у тексті через використання інтелектуального типу оцінки: *«Найважливіших компонентах»*.

На основі викладеного можна зазначити, що за допомогою прикметника інтелектуальний тип оцінної лексики виражає авторське розумове осмислення, аналіз та оцінку об'єктів, явищ або ідей. У деяких контекстах інтелектуальний тип оцінної лексики поєднаний з емоційним. Це означає, що авторка не лише виражає свої раціональні думки та аналізує об'єкти, а й впливає на читача почуттєво. Це поєднання дозволяє створити багатогранність та глибину в оцінках, які передають як раціональний погляд, так і емоційну реакцію авторки на певні аспекти.

Отже, оцінна лексика відображає наше ставлення до світу навколо, допомагає у вираженні емоцій та переконань, а також впливає на сприйняття інших людей. Вона є важливим інструментом комунікації, який допомагає нам розуміти один одного та взаємодіяти зі світом. Використання оцінної лексики має великий вплив на сприйняття текстів, формує наше ставлення до певних подій.

2.3. Інтенсивно-параметричні компоненти у тексті

Мовні засоби завжди відігравали важливу роль у спілкуванні, забезпечуючи точну передачу емоцій, відтінків значень. Одним з таких засобів є інтенсивно-параметричні компоненти, які служать для підсилення інтенсивності, конкретизації або підкреслення характеристик дії, об'єкта або явища. Ці компоненти дозволяють не тільки передати інформацію, але й надати їй певної емоційної забарвленості, збільшити чи зменшити ступінь вираженості ознак, що описуються.

Інтенсивно-параметричні компоненти відіграють важливу роль у збагаченні мови, надаючи їй гнучкості, виразності та точності. Вони служать засобами підсилення інтенсивності, конкретизації або підкреслення характеристик дії, об'єкта або явища, що робить мовлення більш живим і насиченим.

Однією з основних функцій експресивних засобів є підсилення інтенсивності. Це можуть бути як окремі слова, так і фрази, що додаються до вислову для надання йому більшої емоційної або логічної ваги. Інтенсивно-параметричні компоненти у книзі «Сад пісень Івана Карабиця» Любов Кияновська використовує для того, щоб зробити опис більш виразним, емоційним, підкреслити силу дії, ознаки чи якості: підсилювальний прислівник *надто* підкреслює інтенсивність важливості, роблячи акцент на її значній мірі у контексті: *«Мистецтво в цьому процесі відіграло надто важливу роль»*. У реченні *«Доволі гнучко варіювати музичний матеріал»* прислівник *доволі* вказує на ступінь, як і у прикладі *«...хоча про неї розповідається й не прямолінійно, а доволі завуальовано»*. Уживання інтенсифікаторів *вельми* та *дуже* задля підсилення подається у прикладах: *«...у своїй поетичній основі вельми винахідливо поєднує стійкі метафори»*, *«...і зробив вельми успішні кроки на цьому шляху»*, *«Вельми ефектним є завершення частини...»*, *«Олександра Іванівна Карабиць ... була вельми неординарною»*, *«Вельми цікава сторінка»*, *«Дуже важливою у створенні цілісного образу...»*, *«...дуже цікавих, хоч і дискусійних міркувань»*, *«...трагедія, яка дуже сильно переживається внутрішньо»*.

Слід виділити частоту вживання одиниці *надзвичайно*, для прикладу: *«надзвичайна цілеспрямованість»*, *«надзвичайно цінний внесок»*, *«надзвичайно зворушливий вступ»*. Часто вживаним у праці Л. Кияновської є синтетичні форми суперлативу, утворені за допомогою префікса *най-* та суфікса *-іш* або *-ш*, наприклад: *«встигнути якнайбільше сказати слухачам»*, *«якнайширше розвинути організаційні ініціативи»*, *«якнайкраще свідчать ті справи»*, *«найдієвіший і найпозитивніший репрезентант»*, *«найактивніший в*

інформаційному забезпеченні», «обираються не конче найвідоміші і найголосніші», «один із найцікавіших і найприголомшливіших наукових форумів», «найвиразніший твір», «найцікавіша з проблем», «сучасний гіперінформативний простір», «придивитися уважніше до одного з найяскравіших прикладів», «найпостійніший співавтор», «пісня є за змістом найтрагічнішою», «найширша і найточніша інформація», «найширшим битим шляхом».

Інтенсивно-параметричні компоненти є важливими елементами мови, що дозволяють робити мовлення більш виразним, точним і насиченим. Вони допомагають підсилювати інтенсивність вислову, конкретизувати та підкреслювати характеристики дій або об'єктів, а також розширювати значення вислову. Використання цих компонентів дозволяє не лише збагачувати мовлення, але й робити його більш ефективним засобом комунікації, здатним точно передавати емоції, враження та думки.

2.4. Вживання фразеологізмів

Фразеологізми в мові є невід'ємною складовою її багатства і виразності. Ці вислови, що виникли в результаті довготривалого використання і стали стійкими зворотами, відображають народну мудрість та культурні особливості. Вони додають текстам емоційну насиченість, збагачують мовлення різноманітними образами і символами, а також допомагають уникнути монотонності мови.

Емоційно-експресивний ефект біографічної прози Любові Кияновської значною мірою зумовлений використанням фразеологізмів. Перш за все, фразеологізми є важливим елементом культурного спадку суспільства. Вони передають намагання людей виразити свої думки, переживання. Крім того, фразеологізми здатні передавати нюанси мовлення, внутрішній стан людини, її емоції та ставлення до подій.

Під час аналізу книжки Любові Кияновської ми розподілили фразеологізми за такою класифікацією: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення. Тож докладніше про цю класифікацію.

Фразеологічні зрощення – це нероздільні стійкі вислови, значення яких не випливає зі значень окремих слів, наприклад: у реченні *«І поки таких культурних «сигналів» Україна не подає, вона залишатиметься на міжнародній арені в амплуа «темної конячки»...»* фразеологізм *«темна конячка»*, який вживаний у тексті, використаний задля опису нашої країни, про яку нічого не знають, і, відповідно, не знають чого від нас чекати.

Фразеологічні єдності – це стійкі словосполучення, значення яких можна вивести із значень складових слів, наприклад: у реченні *«Тримати руку на пульсі епохи, безпосередньо реагувати на всі зміни та виклики»*, за допомогою сталого вислову *«тримати руку на пульсі»* описується реагування на всі зміни, активна та пильна участь в поточному житті. Символічне відчуття радості та полегшення від звільнення від чогось неприємного, гнітючого, що означає нові можливості з позитивними змінами, авторка зображує за допомогою фразеологізму *«...кинулися назустріч свіжому повітрю...»*. У реченні *«Навіщо він добровільно впрігся у важке ярмо і терпляче тягнув його...»*, *«ярмо»* у свою чергу символізує тягар, а *«терпляче тягнути»* – витривалість та покірність, тому фразеологізм описує людину, яка змушена виконувати виснажливу роботу. Опис людини, яка пережила важку хворобу, залишаючись активною у роботі, бачимо в реченні з використанням сталого вислову: *«...переніс на ногах запалення легень...»*. У контексті *«Контроль над творчістю не всі сприймали однаково. ... Іван Карабиць обирає шлях по лезу ножа...»* вживається фразеологізм *«по лезу ножа»* задля опису складнощів у роботі композитора. Демонстрування того, що особа стикається з труднощами та перешкодами від інших, описується в тексті за допомогою фразеологізму таким чином: *«І. Карабиць вперто попрямував уперед, попри все каміння, яке кидали йому під ноги...»*.

Фразеологічні сполучення – це стійкі словосполучення, де одне слово має фразеологічне значення, а інше зберігає пряме, наприклад: те, що викликає сильні емоції, переживання, чутливість та глибина людських почуттів – усе це демонструється за допомогою вживання фразеологізму у реченні: *«Через музику оці «субтильні позивні» потрапляють до іноземних «споживачів культурної*

продукції» ..., вони дуже глибоко зачіпають емоційні струни...». Опис помірності, уникнення крайнощів, а також маніфест гармонійного життя, адже саме помірність у всьому веде до успіху та благополуччя, подано в контексті: «...послідовна прихильність до золотієї середини на всіх рівнях творення образу». Ситуація непроникності кордонів та обмеження свободи інформації описується у реченні: «...коли після короткого періоду «відлиги» ... залізна завіса запала на наступні двадцять років». Підкреслення того, що досягнуто ціною великих зусиль, Любов Кияновська вкладає у фразеологізм «дорогою ціною», що вживається у значенні «...успіх кожної з початих ним справ ... здобувався дорогою ціною». Уявлення часу та історичного розвитку як того, що рухається подібно до колеса, авторка біографічної прози зображує у контексті: «На вищому концептуальному рівні його об'єднує символ неможливого плину часу, «колеса Історії», яке рухається етапами розвитку величного міста».

2.5. Метафори

У біографічній прозі «Сад пісень Івана Карабиця» метафора є одним з головних інструментів виразності. Метафора відіграє роль засобу, який не лише здатний захопити увагу, але й зберігати її. Вона створює неповторні образи, які викликають емоційне сприйняття та розширюють можливості відчуттів читача, роблячи читання цієї прози захопливим одночасно.

Метафора – це літературний прийом, коли один предмет, явище або поняття порівнюється з іншим, що має схожість з ним у певному аспекті. Вона допомагає передати складні ідеї або емоції, роблячи їх більш доступними та зрозумілими через асоціації.

Любов Кияновська вживає метафору у назві книги «Сад пісень Івана Карабиця». «Сад пісень» – поширена метафора, високого рівня експресивності, використовується для опису творчості композитора, у свою чергу сад є місцем для плодів (творів) автора.

За допомогою метафор Любов Кияновська чітко та виразно висловлює власні думки, таким чином їхнє уживання в авторки є стилістично зрозумілим. Серед уживаних у книзі метафор за працею [Стретович] ми знайшли **загальнономовні та індивідуально-авторські метафори**.

Загальнономовні метафори часто мають експресивно-сміслове значення, тоді як індивідуальні виражають експресивно-емоційний стан. Щодо формування метафор, загальнономовні часто базуються на звичайних лексичних зв'язках, тоді як індивідуальні метафори з'являються в іншому сенсі та можуть вимагати нових асоціацій [Стретович: 234-235].

У книзі Л. Кияновської авторські метафори відкривають перед читачем нові глибини значень слів і вводять у світ авторського бачення реальності. Авторка збагатила свою книгу широким спектром авторських метафор, що робить твір ще більш неповторним.

Тернистий та непростий шлях до покращення, розуміння, що все чого прагнеш не досягти без перешкод й без певних зусиль авторка зображує за допомогою метафори у реченні: *«...другий період – до кінця 80-х: рух до змін, часто доволі зигзагоподібний, що досягає кульмінації у горбачовській перебудові»*. Вираження відчуття вразливості, відчуття втрати захисту або незахищеності Л. Кияновська описує так: *«усі мешканці...опинилися в становищі рослин, з-над яких зненацька зняли скляний дашок»*. Ця метафора може також вказувати на відкриття нових можливостей або переходу до нового етапу в житті, де потрібно пристосовуватися до нових умов. Невеликий вчинок або риса, що дає чітке уявлення про особистість людини, трактується у метафорі: *«Сам композитор залишив вельми докладний опис свого шляху до «Київ Музик Фесту», в якому, як у краплині води, розкривається його характер»*. Загострення ситуації або виникнення серйозних проблем, якщо дії в одному місці призведуть до негативних наслідків в іншому, авторка зображує у контексті: *«Якщо в Москві спалахне іскра, то в Києві розгориться пожежа»*. Період, коли суспільство переживає пригнічення, обмеження в своїх можливостях або розвитку через певні обставини, а особливо через політичний тиск, описується авторкою: *«70-*

ті в українській культурі без перебільшення можна назвати «задушеним десятиліттям». Прагнення суспільства до знання або розуміння справжності як спосіб задоволення внутрішньої потреби Л. Кияновська зображує так: *«Ми хотіли надихатися свободою й наїстися істиною».*

Задля більш оригінального та цікавого тексту авторка вживає індивідуально-авторські метафори, аби створити нові образи та асоціації, які неможливо передати за допомогою звичайної мови. Звичайна мова, як правило, обмежує наше сприйняття світу, адже вона використовує шаблони та стандартні вислови, які ми часто сприймаємо автоматично, без думки про їхню глибину. А от використання індивідуально-авторських метафор може відкрити нові глибини та нюанси в мові, дозволяючи нам побачити світ з іншого боку.

Таким чином, індивідуально-авторські метафори є інструментом, який автори можуть використовувати для того, щоб зробити свої твори більш виразними, емоційними, оригінальними та цікавими.

Загальновживані метафори є невід'ємною частиною літературної мови і культури в цілому. Це невичерпне джерелом образності, яке надає тексту глибину, виразність та емоційний заряд. Метафори, які стають загальновживаними, часто виникають з життєвого досвіду та спільних культурних контекстів. Вони відображають універсальні або типові аспекти людського існування, такі як кохання, боротьба, перемога, ризик тощо. Їх поширення в різних творах та мовленнєвих зворотах робить їх важливими будівельними блоками літературної мови.

Вираження ідеї про безмежну кількість знань та інформації, які доступні для дослідження і вивчення, Л. Кияновська змальовує так: *«...поглинали море книжок, що так недавно видавалися недосяжними, і намагалися всі їх чимшвидше прочитати...».* Ця метафора вказує на те, що світ книг і знань є безмежним і багатим на різноманіття. Підкреслення ролі класичної музики як зразка чистоти, гармонії та вишуканості, який встановлює стандарти для сучасної музики, є метафора *««камертоном» для сучасної музики слугувала світова й вітчизняна класика».* Перешкоди, які траплялися на творчому шляху

(сумніви, невпевненість, критика з боку інших), зображуються у тексті Кияновської: *«І. Карабиць вперто попрямував уперед, попри все каміння, яке кидали йому під ноги»*. Реагування на всі зміни, активна та пильна участь в поточному житті описується у тексті за допомогою такої метафори: *«Тримати руку на пульсі епохи, безпосередньо реагувати на всі зміни та виклики»*.

Загальновживані метафори можна порівняти з архітектурними елементами, які формують мовний пейзаж. Вони створюють стійкі образи, які легко розпізнати та сприймати для читача або слухача. Таким чином, загальновживані метафори збагачують мову, роблячи її більш образною та емоційно насиченою.

2.6. Епітети

Епітети є невід'ємною частиною мови та відіграють ключову роль у створенні образів, виразності, передачі емоцій і поглибленні змісту твору. Завдяки епітетам автори можуть створювати більш яскраві і точні образи, роблячи текст живим та емоційно насиченим. Епітети також дозволяють письменникам передавати свої почуття та настрій, впливаючи на сприйняття читача. Автори за їхньою допомогою можуть створювати атмосферу радості, печалі, страху чи спокою, доповнюючи загальну тональність твору, і не винятком є Любов Кияновська, для прикладу: підкреслення величчя, неповторності та глибини досліджуваного культурного надбання передається у реченні: *«...представити своїх краян як велику гідну націю, яку можна і треба знати не лише через Чорнобиль, вареники ... а через надзвичайно багату, розмаїту й оригінальну мистецьку спадщину»*. Створення образу спокою, умиротворення та легкого, ледь чутного звучання описується у контексті: *«Перша частина розпочинається тихим бринінням перших скрипок»*. Характеристику апатії, бездіяльності та емоційної відстороненості маємо в реченні: *«Це вже було не моторошне мовчання розстріляного Відродження й Гулагу, від якого відгонило могильним холодом, а мовчання сірої байдужості...»*. Це мовчання не просто

відсутність звуку, а гнітюча атмосфера, яка лякає та пригнічує. У цьому ж реченні є підкреслення безжальності, ворожості та асоціювання із втратою та смертю у випадку *«могильний холод»*.

Під час написання творів автори використовують епітети для створення більш глибоких та багатозначних образів. Вони допомагають письменникам не тільки описувати зовнішні риси персонажів та предметів, але й передавати їхню характеристику, внутрішній стан, емоції та настрої, тож під час аналізу біографічної прози Любові Кияновської ми зустріли такі приклади: вказівка на нереальність, ілюзорність певних ідей, що протиставляється прагматичному погляду на світ: *«...а й із тривалої часової відстані довести прозорливість і слушність ідей, хай би якими **утопічними** вони видавалися свого часу»*. Підкреслення стійкості, ґрунтовності та всеохопності певної традиції, яка передається з покоління в покоління, маємо в реченні: *«...створити справді неперехідні цінності у жанрі, який не мав такої міцної та розлогої традиції в національній спадщині»*. Характеризування моделі як ефективної, що приносить гарні результати, прослідковуємо в контексті: *«...на тлі чужої **успішної** цивілізаційної моделі осмислювати свої втрати та трагедії»*. Епітет описує щирість, спонтанність та емоційну розкутість: *«Адже цей стильовий напрямок якраз і передбачає вільний, невимушений відгук...»*. Виділення емоційності, експресивності та образності звучання та описування лаконічності та досконалості форм здійснюється за допомогою епітетів у прикладі: *«...Яскраве тембральне мислення, стрункі та чіткі форми...»*. Опис прогресивності, свободи думки та новаторства маємо в реченні: *«Короткий спалах «шістдесятництва», коли сформувалася нова, вільніша, незашорено мисляча інтелігенція»*. У цьому ж контексті прослідковуємо наголошення на нестандартності, оригінальності та глибині мислення групи людей.

Крім того, епітети сприяють розширенню словникового запасу читачів, знайомлячи їх з новими словами та виразами. Вони можуть бути засобом

збагачення мови, сприяючи розвитку мовного чуття та здатності до образного мислення.

Епітети є надзвичайно важливими інструментами у руках письменників, що допомагають робити мову багатшою, яскравішою та більш виразною. Вони сприяють глибшому сприйняттю та розумінню тексту, дозволяючи нам занурюватися у створений автором світ з усіма його відтінками та нюансами. У повсякденному житті епітети роблять наше спілкування більш емоційно насиченим і образним, допомагаючи нам краще розуміти одне одного та навколишній світ.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши книгу Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця» варто зазначити, що авторка використовує велику кількість експресивної лексики, що сприяє поглибленню емоційного досвіду читача і створює живі, насичені образи у тексті. Авторка вдало використовує силу слів, щоб передати відтінки настрою. Експресивна лексика допомагає виразити глибокі почуття, пристрасті, біль або радість, що присутні у головного героя та в ситуаціях, описаних у книзі. Це дає можливість читачеві відчувати емоції, що розкриваються через слова авторки. Безсумнівно, Любов Кияновська майстерно інтегрує культурні та історичні контексти, що дозволяє читачеві краще зрозуміти час і середовище, в якому жив і творив Іван Карабиць. Це додає глибини і багатшаровості тексту, створюючи відчуття занурення у світ композитора.

У нашій роботі необхідно підкреслити, що Любов Кияновська майстерно використовує експресивну, оцінну, емоційну та образну лексику, фразеологізми та інтенсивно-параметричні компоненти, що збагачують виразність і впливають на емоційне сприйняття читача. Ці засоби мови не лише допомагають авторці передати глибокий зміст, але й створюють живі та барвисті образи, які вражають уяву та збуджують почуття. Експресивна лексика та фразеологізми використовуються з метою підкреслення емоційної напруженості, драматичності та глибини тексту. Образність слів та фраз надає тексту поетичну красу та ліричність, створюючи гармонійну сполученість змісту та форми. Оцінна лексика використовується для передачі авторського розуміння біографічних фактів видатного українського композитора. Усі ці засоби допомагають створити виразний та запам'ятовуваний текст «Саду пісень Івана Карабиця» та забезпечують його високу художню цінність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Т. Особливості авторської присутності в текстах сучасної художньо-біографічної прози. *Слово і Час*. 2005. №10. 39-45 с.
2. Бибик С. П. Емоційність – експресивність – оцінність у структурі лексики розмовно-побутового стилю (лексикографічний аспект). Опольський ун-т. 2021. 97-112 с. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1024464>
3. Бойко Н. І., Хомич Т. Л. Конотативна лексична семантика: інтенсивний і параметричний складники: Монографія. Ніжин, НДУ ім. М. Гоголя, 2011. 167 с.
4. Вавринюк Т. Засоби експресивного синтаксису в художньому тексті. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9 (2). 222–228 с.
5. Варикаша М. М. Література non-fiction: поміж фактом і фікцією. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. 23. Част.3. 28-38 с.
6. Грегуль Г. В. Українська біографічна проза першої половини ХХ століття: жанровий аспект (за творами В. Петрова, С. Васильченка, О. Ільченка, Л. Смілянського): автореф. дис. ... канд. філол. наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література, Київ, 2005. 29 с.
7. Зелінська А. Семантичні межі поняття «книга нон-фікшн». Київ: 2015. Вип. 18. 62-73 с.
8. Кияновська Л. Сад пісень Івана Карабиця. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 288 с.
9. Кузьменко К. О. Емоційно-оцінна лексика в мові сучасних періодичних видань. *Матеріали XLVI наук.-техн. конф. підрозділів ВНТУ*. Вінниця: Вінницький нац. тех. ун-т, 2017. 3 с. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2311>.
10. Кулик А. «Біографічна проза В. Врублевської в аспекті жанрових домінант». *Питання літературознавства*. Дніпро: 2014. 107-115 с. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=747650>

11. Куньч З. Й. Образність як ознака культури мови (на прикладі метафори). *Український смисл*. 2018. С. 14-22.
12. Кравець Л. В. Метафора і метонімія – два центри тропеїчної системи. *Культура слова*. 2000. №55. 30-36 с.
13. Красавіна В., Хомич Т. Інтенсивний і параметричний складники семантичної структури конотатів: спроба дефініції. *Naukowe pracy Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej / Uniwersytet Warszawski*. – Warszawa, 2018, – с.
14. Москаленко М. М. Конотація як засіб вираження оцінки в газетно-публіцистичних текстах. *Наукові записки КНТУ*, вип.11, ч. I, 2011. 239-241 с.
URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3127>
15. Муратова О. В. Біографія як форма пізнання особистості митця: сутність, аспекти, інтерпретації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020 № 46 т. 3. 94-97 с.
16. Овдійчук Л. Жанрово-стильові особливості сучасної біографічної прози для дітей. *Питання літературознавства: науковий збірник*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. Вип. 90. 156-169 с.
17. Овсієнко А. С. Метафора в сучасному мовознавстві: тлумачення та класифікація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018 №32 т. 3. 105-110 с.
18. Онопрієнко Т. М. Епітет як первісний троп і системоутворюючий центр тропіки. *Вісник ЖДПУ*. №8. 2001. 127-130 с.
19. Приходько Ю. В. Оцінна лексика української мови: теоретичні засади дослідження. *Філологія XXI століття. Збірник наукових праць студентства й наукової молоді / за ред. К. Ю. Голобородька*. Харків: Харківський нац. пед. ун-т. ім. Г.С. Сковороди, 2021. 164 с.
20. Сахнюк О. С. Теорії метафори. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 6(74), червень. 30–33 с.

21. Сліпецька В. Взаємозв'язок понять емоційність, оцінка, експресивність — актуальна проблема лінгвістичної теорії емоцій. Дрогобич: Дрогобицький пед. ун-т. ім. Івана Франка, 2019. 149-153 с.
22. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття видів метафор. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 16. 232-239 с.
23. Тригуб Н. С. Поняття «експресивність» у сучасній лінгвістиці *Актуальні питання філології та методології* / за ред. В. В. Герман. Суми: Сумський держ. Пед. Ун-т. ім. А. С. Макаренка, 2013. 269 с.
24. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
25. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови. *Науковий записник Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*. 2011. Кн. 1. 40–44 с.
26. Хомич Т. Л. Інтенсивний і параметричний компоненти в семантичній структурі конотованих лексичних одиниць: автореф. дис. ... канд. філол. наук зі спец. 10.02.01 — українська мова, Київ, 2010. 22 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10240>
27. Хомич Т. Л. Інтенсивно-параметричний складник у значеннєвій структурі прикметників. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*, 2011. Вип. 7. 374-378 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16126>
28. Цинтар Н. Розмежування категорій «емотивність», «експресивність» та «оцінність». *Мова та мовлення: лінгвокультурологічний, комунікативний та дидактичний аспекти* / за ред. Т.В. Калинюк. Кам'янець-Подільський: Подільський нац. ун-т. ім. Івана Огієнка, 2019. 272 с.
29. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

Анотація

Іваницька А. А. Експресивна лексика та фразеологія в книжці Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця».

Об'єктом дослідження є мова біографічної прози Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця».

Предметом дослідження є лексичні та фразеологічні засоби експресивної лексики у біографічній прозі.

Метою роботи є вивчення ролі експресивної лексики та фразеології у біографічній прозі Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця», та її специфіка у творенні індивідуально-авторського стилю.

У результаті дослідження встановлено, що експресивна лексика та фразеологія у книжці Любові Кияновської «Сад пісень Івана Карабиця» відіграють ключову роль у формуванні емоційного та художнього впливу на читача. У підсумку роботи підкреслюється значення мовних засобів у творчості та відкривають нові перспективи для подальших лінгвістичних досліджень у галузі мови.

Ключові слова: експресивна лексика, фразеологія, біографічна проза, семантичний аналіз, мовні засоби.

Summary

Ivanytska A. A. Expressive lexis and Phraseology in Lyubov Kyianovska's book «The Garden of Songs by Ivan Karabyts».

The object of the study is the language of the biographical prose of Liubov Kyianovska's «The Garden of Songs by Ivan Karabyts».

The subject of the research is the lexical and phraseological means of expressive lexis in biographical prose.

The aim of the work is to study the role of expressive lexis and phraseology in the biographical prose of Liubov Kyianovska's «The Garden of Songs by Ivan Karabyts», and its specificity in creating an individual-author style.

As a result of the study, it was established that expressive vocabulary and phraseology in Liubov Kyianovska's book «The Garden of Songs by Ivan Karabyts»

play a key role in forming the emotional and artistic impact on the reader. In conclusion, the work emphasizes the significance of linguistic means in creativity and opens new perspectives for further linguistic research in the field of language.

Keywords: expressive lexis, phraseology, biographical prose, semantic analysis, linguistic means.